

УДК 94(32)

DOI: 10.32626/2309-7086.2022-19.260-268

Вадим Яблонський

ORCID 0000-0002-4000-8440

учитель історії

Поляхівський ліцей Теофіпольської селищної ради

ФЛОТ У ЛОГІСТИЦІ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ ЧАСІВ НОВОГО ЦАРСТВА

У роботі здійснено комплексне дослідження ролі флоту у розбудові логістичної мережі давнього Єгипту. У період Нового царства, в умовах потреб логістики, модернізуються старі та з'являються нові типи кораблів, призначені для використання у відкритому морі. Нові кораблі могли вільно транспортувати живу силу та необхідні вантажі. У результаті завоювницьких походів фараонів XVIII-XIX династій, оформлюється потужна логістична мережа, в якій флот відіграв важливе місце. Кораблі доставляли воїнів з озброєнням, провізією та фуражем в будь-яку єгипетську базу від Семни і Міргіси в Нубії до Біблу, Улази чи Сіміри в Фінікії за досить короткої час із значно меншою затратою продуктивних сил.

Ключові слова: логістика, флот, корабель, армія, Тутмос III, Рамсес III.

Постановка проблеми. Проблема використання флоту в добу Нового царства є недостатньо вивченою. Увага дослідників, здебільшого, зверталася на дослідження типології давньоєгипетських річкових та морських суден, процес їх модернізації Белов А.А., Кассон Л., Едгертон В.Ф., Джонс Д., Лендстрьом Б., Вард К., Берлев О., ролі і місця флоту у військових діях Авдієв В.І., Редфорд Д., питання використання флоту як засобу в логістиці підняті в дослідженнях Хігрен Б., Вернік Н. Означена проблема комплексно не вивчалася.

Спираючись на попередні дослідження єгиптологів, опубліковану джерельну базу показати вплив флоту на розвиток логістичної мережі Єгипетської імперії часів Нового царства.

Виклад основного матеріалу. Флот завжди відіграв важливу роль в історії давнього Єгипту. Човни та кораблі були основним засобом для транспортування і торгівлі. Військовий же флот відіграв, здебільшого, допоміжну роль. Його головним завданням було транспортування військ і провізії до театрів військових дій [6, с.343]. Наприкінці Середнього і на початку Нового царства основною командою військових кораблів були не звичайні матроси, а військові [5, с.9], які проходили прекрасне тренування після чого могли займати посади молодших офіцерів в різних родах військ та вільно переходили на службу з одного до іншого. Тривалий час саме військовий флот був кістяком війська, оскільки єгипетське військо орієнтувалося на організацію походів в Нубію та операції в районі дельти Нілу. Таку перевагу флоту над іншими родами військ прослідковуємо за правління Камоса та Яхмоса I. Зокрема, про це йдеться в описах похо-

дів фараона Камоса: у табличці Карнарвона: «Я поплив могутній (?) вниз по Нілу, щоб напасти на азіатів за наказом Амона... Я провів на своєму кораблі ніч із радісним серцем...» (ХИДВ, с.60) та стелі Камоса: «Я приплив до Перджедену із радісним серцем... Досягнув я південного Ініту. Я перетнув ріку через них [злих задумів Апопі], щоб відповісти на них. Я з'єднав кораблі один за одним. Поставив я на корму (?) авангард (?) із моїх тіло охоронців, який мчав по ріці, так ніби це сокіл. Мій золотий човен був попереду, а я був немов [сокіл божественний?] попереду них...» (ХИДВ, с.61). Також підтвердженням цього є біографічний запис Яхмоса сина Ебани, який пройшов чудову військово підготовку та зробив стрімку кар'єру військового офіцера під час служби на військових суднах та завершує свою кар'єру на посаді *hrj hntj* «начальника веслувальної команди» [5, с.12]: «... я був взятий на корабель «Північний»... І я був призначений на корабель «З'ява в Мемфісі». І бились на воді в [каналі?] Паджедку Аварісу... він поплив вгору по Нілу в північну Нубію... І я віз на гребному кораблі царя Верхнього і Нижнього Єгипту, покійного Джосеркара, коли він плив вгору по Нілу в Нубію... І я віз на гребному кораблі царя Верхнього і Нижнього Єгипту, покійного Охеперкара, коли він плив вгору по Нілу в Нубію... І я продемонстрував свою доблесть перед ним на порогах Нілу,... кораблі на небезпечному місці. І мене призначили керівником веслярів...» (ХИДМ, с.66-68). За правління Тутмоса I, коли постала необхідність підкорення близькосхідних князівств, флот втратив статус основи війська, а за словами О. Берлева, «флот навіть перестав називатися царським військом» [5, с.9]. Проте, за правління фараонів Нового царства флот відіграв важливу роль, перш за все логістичну.

В період становлення та розквіту Єгипетської імперії змінилися не лише статус флоту, його військове призначення, а й самі кораблі. В часи Хатшепсут і Тутмоса III в морській торгівлі і транспортуванні використовувалися кораблі типу «кебенет» (*kbn.t*) [3, с.10], у військовій справі в часи Амарни використовували кораблі типу «менеш» [2, с.2], які можна побачити на рельєаах гробниці Меріра в Амарні в т. зв. сцені нагородження Ехнатомом адмірала Меріра. Кораблі пройшли сильну модернізацію, враховуючи досягнення підкорених і союзних народів, і набули двох характерних типів: кенепутського (біблського) і кефтіуського (критського). На думку Р. Девід, перший тип кораблів пов'язаний із напрямом плавання єгиптян, а другий – із типом кораблів (Девід Р., 2008, с.346). Нажаль, поки що у нас немає археологічних зразків кораблів епохи Нового царства [11, с.1-8], лише рельєфи в храмах та гробницях, що суттєво ускладнює процес їх реконструкції (рис. 1).

Кораблебудівні верфі були розкидані по всій території імперії (рис. 2), від Біблу до дельти Нілу. Основним матеріалом для будівництва слугувала деревина з Лівану. В епоху Нового царства деякі кораблі сягали 200 футів довжини, мали палуби та каюти. Кожен корабель був оснащений вітрилом у формі трапеції, а в період Амарни з'являється новий тип вітрил – збірні із стрілою, які зустрічаються на рельєфах часів правління Ехнатона, Рамсеса III в Медінет Абу [4, с.1-8]. Поява останніх була викликана необ-

хідністю плавати у відкритому морі, використовуючи силу вітру, а не течію ріки Ніл. За правління XVIII династії, за словами А. Белова, в кораблів з'являється кіль [10, с.74], а на думку Б. Ландстрьома, кіль відігравав важливу роль в кораблебудуванні і, можливо, проходив через весь корпус [24, с.122-127]. Кіль в єгипетське кораблебудування, швидше за все, принесли сирійці, які за правління Тутмоса III та Аменхотепа II постійно працювали на головній королівській верфі *Prw-nfr* в Мемфісі [10, с.75], яка в часи їх правління відігравала також роль головного порту і морської бази. Також, Тутмос III розбудував досить потужну верф в Аварісі [20, с.125]. Військові кораблі стояли у великих портах Фівах, Ахетатоні [2, с.2], Біблі.

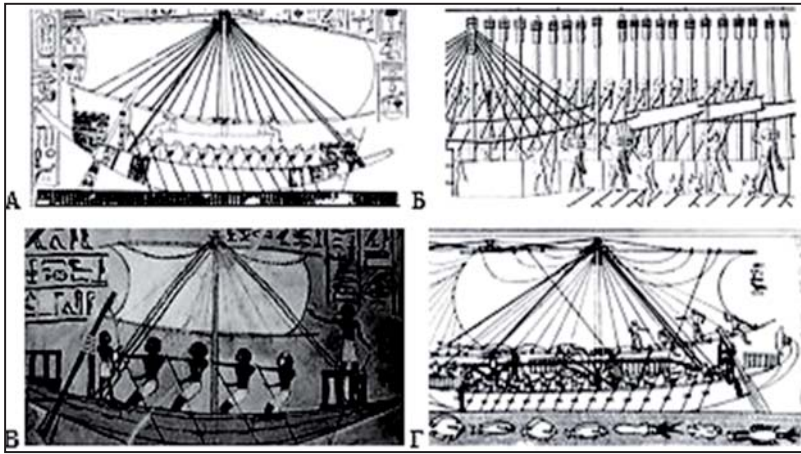

Рис. 1. А – промальовка корабля із гробниці Рехміра [18];
Б – промальовка кораблів на рельєфі із гробниці Хаємхета, правління Аменхотепа III [3];
В – Корабель із гробниці Сеннефера, правління Аменхотепа II [3];
Г – корабель з експедиції в Пунт, фрагмент рельєфу в храмі Хатшиенсут в Дейр-ель-Бахрі [25]

В часи Нового царства в умовах розбудови імперії сформувалася ціла логістична мережа, яка забезпечувала проведення військових кампаній, утримання в покорі підкорені землі та повноцінну роботу єгипетських адміністрацій в Куші [9, с.519], Ханаані, Амурру та Упе.

Під час військових кампаній флот використовувався, в основному, для перекидання воїнів, озброєння та провізії. Тутмос I організує похід в Нубію, про що інформує начальник гребців Яхмос, син Ебани (Urk. IV, 8:13-9:5):

«Його величність поплив в низ по Нілу, тримаючи всі іноземні країни в руках (кулаці (ХИДМ, с.68), в той час, як цей мерзенний нубієць був повішений вниз головою на носі царського судна його величності. І припливли в *ipt-swt* (Іпетсут – Карнакський храм)».

Рис. 2. Мапа єгипетської логістичної мережі часів Нового царства

Рис. 3.

Наступники Тутмоса I також використовували флот для перекидання війська: Тутмос III під час 6-го (морського) походу з метою захоплення Кадеша та під час переправи через Євфрат в ході війни проти Мітанні; Аменхотеп II під час переправи через Оронт: «Переправився Його Величність через Оронт по воді... Знищив їх Його Величність стрілами і пішов із радістю на серці» (ХИДВ, с.71-72); військові сцени азійської кампанії Тутанхамона зображує повернення єгипетських воїнів морським шляхом: «царський корабель з 10 веслярів і великою дворівневою каютою, прикрашений бордюром з уреем змією, за борт звисає клітка з полоненим азіатом, яка показує успіх Тутанхамона» [17, с.182], Рамсес II на 4-му році правління після перемоги та укріплення свого впливу в Ханаані, Біблосі, Тірі та Амореї (правитель Амореї Бентешина переметнувся на бік фараона) повертався із військом в Єгипет через фінікійські порти; Рамсес III на 8-му році правління перекидав війська в Ханаан. Проте, найбільш активно кораблі використовувалися для перекидання військ в Нубію під час військових походів та для придушення повстань місцевих племен. Про один із таких походів повідомляє напис в храмі Семни, датований 50-м роком правління Тутмоса III: «... Його Величність наказав вирити цей канал, після того, як він побачив, що він закиданий камінням, (так, щоб) ні одне судно не пропливало тут. Він поплив вниз по течії від нього, його серце задоволене, вбивши його ворогів» [7, с.154].

Під час активних військових кампаній в Нубії, а особливо на Близькому Сході, кораблі доставляли до єгипетських баз в Біблі, Уллазі, Куміді та ін. Доставка вантажів Нілом або морським шляхом була досить швидкою. Зокрема, для перекидання війська або доставки озброєння чи іншого вантажу з Мемфісу в Бібл, за підрахунками Д. Редфорда, єгиптяни витрачали 7 днів [26, с.204]. Після перемог, фінікійські порти вантажили кораблі різною здобиччю, дарами та даниною. Майже в усіх портових містах, які підкорили єгиптяни, існували склади зі зброєю та зерном, які поповнювалися у випадку організації тим чи іншим фараоном військового походу. Найбільш часто згадані склади поповнювалися за правління Тутмоса III, пізніше цей процес пішов на спад.

Для налагодження функціональної логістичної річкової та морської мережі фараони потребували великої кількості кораблів. Наприклад, за підрахунками Р. Габрієля, для перекидання 10 тис. війська з озброєнням і провізією, Тутмосу III потрібно було 17 великих транспортних кораблів, з розрахунку на те, що кожен корабель вмістить по 600 воїнів, не рахуючи коман-

ди, їжі та ємностей з водою. Також, згаданий фараон, перекидав близько 1250 коней та 500 колісниць, які супроводжували 1000 воїнів, 500 конюхів, бл. 400 ковалів та теслів, на що було потрібно приблизно 25 кораблів [20, с.132]. В часи шостого (морського) походу Тутмос III використав приблизно 80 кораблів різних видів, долаючи приблизно 340 миль та роблячи вісім зупинок в близькосхідних портах на шляху до Уллази [20, с.132]. Єгиптяни в добу Нового царства брали участь у морських битвах. Перші річкові сутички відбувалися на світанку XVIII династії (під час вигнання гіксосів), пізніше важливість військового флоту переходить до піхоти. Проте, не дивлячись на це, ми маємо кілька писемних та зображальних підтверджень участі військових кораблів у битвах: перша згадка датується 29-м роком правління Тутмосом III, коли він зібрав флот і поставив на його чолі досвідченого офіцера Небамона та організував п'ятий похід для підкорення частини узбережжя Джакі (Фінікії). Під час цього походу єгиптяни захопили два кораблі; найбільш відомі морські битви відбувалися за правління Рамсеса III з т. зв. «народами моря» на 5-му та 8-му роках правління.

До початку правління Аменхотепа IV Ехнатона логістична мережа на різних театрах військових дій була остаточно сформована. Можемо виділити три ключові напрями: Близький Схід, Нубія і Лівія, найрозвиненішими з яких були два перші. Головними єгипетськими військовими базами-портами на Близькому Сході були Бібл, Сіміра, Улаза, Акко, Яффа, Газа, Тель ель-Ахуль, Дейр ель-Балах та Харуба [25, с.277-279], в Нубії – Аніба, Бухен, Міргісса, Шелфак, Семна, Саї [8, с.117-118].

Висновки. Отже, не дивлячись на падіння ролі військового флоту в епоху Нового царства, його модернізація тривала. За правління Хатшепсут та Тутмоса III з'явилися кораблі, орієнтовані на тривалі морські подорожі. Нові типи кораблів могли вільно транспортувати живу силу та необхідні вантажі.

В результаті походів Тутмоса III оформлюється потужна логістична мережа, в якій не дивлячись на велику перевагу сухопутного транспорту, флот відіграв важливе місце. Оскільки, кораблі мали змогу доставити піхоту та колісничні підрозділи з озброєнням, провізією та фуражем в будь-яку єгипетську базу від Семни і Міргісси в Нубії до Біблу, Улази чи Сіміри в Фінікії за досить короткий час із значно меншою затратою продуктивних сил.

Підкорення Джаху (Фінікії) Тутмосом III на тривалий час перетворило порти регіону на важливі стратегічні і тактичні бази, в яких містилися великі склади зі зброєю та зерном, що давало можливість фараонам Нового царства значно швидше реагувати на місцеві повстання та загрози з боку сусідів – Мітанні та Хатті.

Список використаних джерел і літератури:

1. Авдиев В.И. Военная история Древнего Египта. Т. II. Москва: АН СССР, 1959. 212 с.
2. Белов А.А. История развития парусной оснастки древнеегипетских кораблей в амарнский период (1352-1336 гг. до н. э.). *Египет и сопредельные страны*. 2021. Вып. 2. С. 1-13.

3. Белов А.А. История развития парусной оснастки древнеегипетских кораблей с начала Нового царства (1550 г. до н. э.) до начала амарнского периода (1352 г. до н. э.). *Египет и сопредельные страны*. 2020. Вып. 4. С. 1-20.
4. Белов А.А. Обзор основных конструктивных особенностей древнеегипетских кораблей. *Египет и сопредельные страны*. 2019. Вып. 1. С. 1-27.
5. Берлев О.Д. Египетский военный флот в эпоху Среднего царства. *Палестинский сборник*. 1967. Т. 80. С. 6-20.
6. Дэвид Р. Древний Египет. Вече, 2008. С. 464.
7. Яблонський В.В. Єгипетська імперія часів Тутмоса III. Київ: Майстер книг, 2021. 204 с.
8. Яблонський В.В. Єгипетські фортеці як оплот військової політики Тутмоса III в Нубії. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: серія історична*. 2018. Вип. XIV. С. 113-120.
9. Яблонський В.В. Система логістики давньоєгипетського війська в період Нового царства. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2017. Вип. 10. С. 514-521.
10. Belov A. Did Ancient Egyptian Ships have Keels? The evidence of Thonis-Heracleion Ship 17. *The International Journal of Nautical Archaeology*. 2015. Vol. 44.1. P. 74-80.
11. Belov A. Loose-footed Sails of the Egyptian New Kingdom Ships. *The International Journal of Nautical Archaeology*. 2019. P. 1-8.
12. Breasted J.H. Ancient Records of Egypt, IV-V. Chicago, 1907.
13. Casson L. Illustrated History of Ships and Boats. New York: Doubleday & Company, Inc., 1964. 280 p.
14. Casson L. Ships and Seafaring in Ancient Times. London, 1964. 172 p.
15. Casson L. Ships and seamanship in Ancient world. Princeton, 1971.
16. Casson L. The Ancient Mariners-Seafarers & Sea Fighters of the Mediterranean in Ancient Times. New York: The MacMillan Company, 1959. 329 p.
17. Darnell J., Manassa C. Tutankhamun's armies: battle and conquest during ancient Egypt's late eighteenth dynasty. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2007. 179 p.
18. Davies N. de G. The tomb of Rekh-Mi-Re at Thebes. New York, 1943.
19. Edgerton W.F. Ancient Egyptian Ships and Shipping. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*. Vol. 39. № 2 (Jan., 1923), 1923. P. 109-135.
20. Gabriel R.A. Thutmose III: the military biography of Egypt's greatest warrior king. Dulles: Potomac Books, Inc. 2009.
21. Heagren B.H. The Art of War in Pharaonic Egypt. Auckland, 2010. 529 p.
22. Jones D. Egyptian Bookshelf. Ancient Egyptian Boats. London: British Museum Press, 1995. 97 p.
23. Jones D. Model Boats from the Tomb of Tutankhamun. *Tutankhamun's Tomb Series IX*. Oxford, 1990.
24. Landström B. Ships of the Pharaohs: 4000 Years of Egyptian Shipbuilding. New York: Doubleday & Company Inc., 1970. 159 p.
25. Morris E.F. The Architecture of Imperialism. Military Bases and the Evolution of Foreign Policy in Egypt's New Kingdom. Boston: Brill. 2005.
26. Redford D.B. The Wars in Syria and Palestine of Thutmose III. Boston: Brill, 2003. 290 p.
27. Ward C. Ship timbers: description and preliminary analysis. *Harbor of the Pharaohs to the Land of Punt*. Napoli, 2007. P. 135-137.
28. Wernick N.E. The Logistics of the New Kingdom Egyptian Military in the Levant. PhD Thesis. Liverpool: Unuversity of Liverpool, 2014. 390 p.

References:

1. Avdiev, V.I. (1959). The military history of ancient Egypt. Vol. II. Moscow: AS USSR, 212 p. [in Russian].
2. Belov, A.A. (2019). An overview of major constructional features of Ancient Egyptian ships. *Egypt and Neighbouring Countries*. Issue 1. P. 1-29. [in Russian].
3. Belov, A.A. (2021). Evolution of rigging of Ancient Egyptian ships during the Amarna period (1352–1336 BC). *Egypt and Neighbouring Countries*. Issue 2. P. 1-13. [in Russian].
4. Belov, A. (2015). Did Ancient Egyptian Ships have Keels? The evidence of Thonis-Heracleion Ship 17. *The International Journal of Nautical Archaeology*. Vol. 44.1. P. 74-80.
5. Belov, A.A. (2020). Evolution of rigging of Ancient Egyptian ships from the beginning of the New Kingdom (c. 1550 BC) to the beginning of the Amarna Period (1352 BC). *Egypt and Neighbouring Countries*. Issue 4. P. 1-20. [in Russian].
6. Belov, A. (2019). Loose-footed Sails of the Egyptian New Kingdom Ships. *The International Journal of Nautical Archaeology*. P. 1-8.
7. Berlev, O.D. (1967). The Egyptian navy during the Middle Kingdom. *Palestinskiy sbornik*. Vol. 80. P. 6-20. [in Russian].
8. Breasted, J.H. (1907). *Ancient Records of Egypt, IV-V*. Chicago.
9. Devid, R. (2008). *Ancient Egypt*. Moscow: Veche, 464 p. [in Russian].
10. Casson, L. (1964). *Illustrated History of Ships and Boats*. New York: Doubleday & Company, Inc. 280 p.
11. Casson, L. (1994). *Ships and Seafaring in Ancient Times*. London. 172 p.
12. Casson, L. (1971). *Ships and seamanship in Ancient world*. Princeton.
13. Casson, L. (1959). *The Ancient Mariners-Seafarers & Sea Fighters of the Mediterranean in Ancient Times*. New York: The MacMillan Company. 329 p.
14. Damell J., Manassa C. (2007). Tutankhamun's armies: battle and conquest during ancient Egypt's late eighteenth dynasty. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. 179 p.
15. Davies, N. de G. (1943). *The tomb of Rekh-Mi-Re at Thebes*. New York.
16. Edgerton, W.F. (1923). Ancient Egyptian Ships and Shipping. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol. 39. № 2 (Jan., 1923). P. 109-135.
17. Gabriel, R.A. (2009). *Thutmose III: the military biography of Egypt's greatest warrior king*. Dulles: Potomac Books, Inc.
18. Heagren, B.H. (2010). *The Art of War in Pharaonic Egypt*. Auckland, 529 p.
19. Jones, D. (1995). *Egyptian Bookshelf. Ancient Egyptian Boats*. London: British Museum Press. 97 p.
20. Jones, D. (1990). *Model Boats from the Tomb of Tutankhamun. Tutankhamun's Tomb Series IX*. Oxford.
21. Landström, B. (1970). *Ships of the Pharaohs: 4000 Years of Egyptian Shipbuilding*. New York: Doubleday & Company Inc. 159 p.
22. Morris, E.F. (2005). *The Architecture of Imperialism. Military Bases and the Evolution of Foreign Policy in Egypt's New Kingdom*. Boston: Brill.
23. Redford, D.B. (2003). *The Wars in Syria and Palestine of Thutmose III*. Boston: Brill. 290 p.
24. Ward, C. (2007). Ship timbers: description and preliminary analysis. *Harbor of the Pharaohs to the Land of Punt*. Napoli. P. 135-137.
25. Wernick, N.E. (2014). *The Logistics of the New Kingdom Egyptian Military in the Levant*. PhD Thesis. Liverpool: University of Liverpool. 390 p.

26. Yablonsky V.V. (2018). Egyptian fortresses as a stronghold of Thutmose III's military policy in Nubia. *Ivan Ogienko and modern science and education: historical series*. Issue XIV. P. 113-120. [in Ukrainian].
27. Yablonskyi, V.V. (2021). The Egyptian Empire of Thutmose III. Kyiv: Majster knyg, 204 p. [in Ukrainian].
28. Yablonskyi, V.V. (2017). The logistics system of the ancient Egyptian army in the period of the New Kingdom. *Visnyk of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University. Historical sciences*. Issue 10, p. 514-521[in Ukrainian].

Vadym Yablonskyi

NAVY IN THE LOGISTICS OF ANCIENT EGYPT DURING THE NEW KINGDOM

The article devoted to comprehensive study of the role of the fleet in the development of the logistics network of Ancient Egypt. The research is based on the principles of historicism, objectivity, systematicity and comprehensiveness, as well as on the use of methods – analysis and synthesis, historical-comparative, historical-typological. It consists in the fact that for the first time in domestic historiography an attempt was made to comprehensively analyze the role and place of the fleet in the development of the logistics of the Egyptian Empire. In the period of the New Kingdom, due to the needs of logistics, old and new types of ships designed for use in the open sea were modernized. New ships could freely transport manpower and necessary cargo. As a result of the conquering campaigns of the pharaohs of the 18th – 19th dynasties, a powerful logistics network was established, in which the fleet played an important role. The ships delivered soldiers with weapons, provisions and forage to any Egyptian base from Semna and Mirgissa in Nubia to Bybles, Ullaza or Simira in Phoenicia in a fairly short time with much less expenditure of productive forces.

Key words: logistics, fleet, ship, army, Thutmose III, Ramesses III.

Отримано: 28.10.2022 р.